

همایش آموزش دینی اسلامی در جهان معاصر: فرصت‌ها، چالش‌ها و چشم‌اندازها - آذرماه ۱۴۰۲

رؤسا و معاونان محترم پژوهشی دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی سراسر کشور

با سلام و تحیات

نظر به جایگاه ویژه و اهمیت آموزش دینی اسلامی در جوامع مسلمان و غیرمسلمان، داخل و خارج از کشور، نتایج بررسی طرحی برای استفاده از ظرفیت‌های موجود در این زمینه را به استحضار می‌رساند.

اینجانب در طول سالیانی که به فعالیت‌های فرهنگی در خارج از کشور اشتغال داشته و فرصتی برای ارزیابی‌هایی از وضعیت جوامع مسلمان در بیش از پنجاه کشور جهان را داشته‌ام، با موارد متعددی از جوامع مسلمان روبرو بوده‌ام که روشی که در بسیاری از کشورهای مسلمان به منزله روشی تأثیرگذار در ارائه آموزه‌های اسلامی، رایج و متداول است همان سنت کلاسیک، یعنی آموزش دینی اسلامی مبتنی بر گوش دادن، به خاطر سپردن و بازیابی است.

نتایج مشاهدات بدون واسطه اینجانب به این می‌رسد که آموزگاران تعلیم و تربیت اسلامی، راهبردهای معلم محور و موضوع محور را در تدریس خود اتخاذ می‌کنند و معمولاً پذیرای روش‌های آموزشی و یادگیری تعاملی و چالش برانگیز نیستند. تمرکز آموزشی آنها عمدتاً بر ارائه و انتقال دانش درباره اعتقادات، آداب و اعمال اسلامی است. آنها یادگیری را به منزله کسب و انباشت اطلاعات می‌بینند؛ از دانش آموزان انتظار می‌رود صرفاً حقایق از پیش تعیین شده را بیاموزند، اما هیچ شانس برای به چالش کشیدن آنها یا تطبیق آنها با دانش و درک قبلی خود از موضوعات یادگیری داده نمی‌شود.

هدف تعلیم و تربیت اسلامی، تسهیل رشد معنوی و اخلاقی افراد با توجه به نیازهای آنها به امید ایجاد شخصیتی متعادل و مؤمن است. آموزش دینی اسلامی نه تنها بر رشد فردی متمرکز است، بلکه به منزله ابزاری برای ادغام اجتماعی و تعلق به امت نیز تلقی می‌شود. روش کلاسیک تعلیم و تدریس در زمان‌های گذشته هنگامی که مجموعه معتبر علوم و معارف اسلامی زنده بود و پاسخگوی مشکلات مسلمانان بود مفید و بسنده بنظر می‌رسید. اما امروزه به دلیل اینکه این روش عمیقاً در قالب سنتی-تاریخی اسلام القا شده است، پاسخگوی نیازها و انتظارات جوانان مسلمان نیست. علاوه بر این، تنوع درون دینی و نیز فرهنگی-اجتماعی در جامعه اسلامی را دربر نمی‌گیرد. صرف ارائه حقایق و اطلاعات درباره اسلام، به دانش آموزان کمک نمی‌کند تا به یک درک ایمانی بالغ و متاملانه دست یابند یا هویت اسلامی آگاهانه و پویا داشته باشند.

از سویی دیگر، آموزش دینی اسلامی در اروپا و آمریکا با آموزش دموکراتیک و آموزش شهروندی مرتبط شده است و در این راستا توجه روزافزونی را به خود جلب کرده است. از دیدگاه سیاستمداران غربی، آموزش دینی اسلامی «خوب» غالباً به منزله ابزاری کلیدی در مبارزه با رادیکال شدن دینی و افراط‌گرایی تلقی می‌شود. با این حال، برغم اهمیت آموزش دینی و نیاز به دانش «عینی» درباره اسلام، یکی از مشکلات بنیادی این رویکرد

این است که اسلام غالباً به شیوه‌ای تقلیل‌گرایانه، بدون در نظر گرفتن تنوع درونی و زمینه‌های تاریخی، اجتماعی و جهانی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. پاره‌ای مطالعات نشان می‌دهد که این رویکرد عینی و بی‌طرفانه، در عمل به شیوه‌ای شرق‌شناسانه، ذات‌گرایانه یا حتی «مسیحی» انجامیده است. این رویکرد بجای پرورش تساهل و گفتگو در میان دانش‌آموزان با زمینه‌های مختلف دینی و فرهنگی، می‌تواند به احساس بیگانگی و طرد شدن آنها از جامعه «اصلی» منجر شود. بنابراین، این رویکرد آموزشی درباره اسلام به جای جلوگیری از افراط‌گرایی دینی، می‌تواند برعکس عمل کند و دلایل مخالفت برخی از مسلمانان با لیبرال دموکراسی غربی و روی آوردن به تفسیرهای افراطی از قرآن و سایر منابع اسلامی را تأیید نماید.

بدین ترتیب، برغم اینکه فرصت‌های امیدبخش در زمینه آموزش دینی در جوامع مسلمان و جوامع غربی وجود دارد، اما ماهیت و روش‌شناسی آموزش دینی اسلامی در جهان معاصر با چالش‌های بنیادی مواجه است که دستیابی به اهداف آن را به مخاطره افکنده است. از یکسو، آموزش سنتی دینی نمی‌تواند یک محیط یادگیری انتقادی و جذاب را فراهم کند که در آن دانش‌آموزان قادر به فهم عمیق‌تر از ایمان خود باشند، از سوی دیگر، رویکرد غالب آموزش دینی اسلامی در جوامع غربی امکان یافتن تعادل بین انتظارات خانواده‌ها و جماعت‌های مسلمان و سیاستمداران و مربیان را ناممکن ساخته است.

در نتیجه، به نظر می‌رسد نیاز مبرمی به گذار از یک معرفت «سنتی» به یک معرفت «متأملانه» دینی وجود دارد که در این فرآیند یادگیری، جوانان مسلمان بتوانند زندگی دینی، معنوی و اخلاقی خود را در جهان معاصر معنا کنند و همچنین ارزش مدارا، کثرت‌گرایی، آزادی دینی و مرجعیت علم را به رسمیت بشناسند. چنین فرآیند یادگیری می‌تواند هم برای آموزش دینی ارتودکسی در جوامع مسلمان و هم آموزش یکپارچه درباره اسلام در جوامع غربی امکان‌پذیر باشد.

در فاز اول بر آن شدیم که همایشی با عنوان «آموزش دینی اسلامی در جهان معاصر: فرصت‌ها، چالش‌ها و چشم‌اندازها» برگزار کنیم. هدف این همایش این است که ضمن ارزیابی فرصت‌ها و چالش‌های آموزش دینی اسلامی در جهان معاصر، چشم‌اندازهای یک فرآیند یادگیری و آگاهی دینی متأملانه‌تر را مورد بحث و بررسی قرار دهد.

محورهای پیشنهادی برای ارائه مقالات از این قرارند:

الف) ماهیت و روش‌های آموزش دینی اسلامی: فرصت‌ها و چالش‌ها

۱. روش آموزش دینی سنتی: نقد و بررسی؛
۲. روش‌های آموزش دینی اسلامی مدرن (لیبرال): نقد و بررسی (برساختگرائی، هرمنوتیک، آموزش دموکراتیک/شهروندی، تطبیقی، پسا سکولار)؛
۳. آموزش دینی در کشورهای اسلامی: چالش‌ها و فرصت‌ها؛
۴. آموزش دینی اسلامی در جوامع غربی (اروپا و آمریکا): در بستر پلورالیسم دینی-فرهنگی؛
۵. آموزش دینی برای کودکان؛
۶. آموزش دینی برای نوجوانان و جوانان؛
۷. آموزش دینی از دیدگاه شیعی (چرایی و وجوه متمایز آن).

ب) مفاد و موضوعات (بازنگری در سرفصل‌ها)

۱. قرآن (آموزه‌های بنیادی آن: خدا، وحی و پیامبری، انسان، رستگاری)؛
۲. تاریخ اسلام (سیره پیامبر و تاریخ ائمه)؛
۳. اخلاق دینی؛
۴. فقه (عبادات و معاملات)؛
۵. الهیات (کلام و فلسفه اسلامی)؛
۶. عرفان و تصوف (یا عرفان شیعی / ایرانی).

ج) بسوی آموزش و آگاهی دینی متأملانه

۱. علم و دین؛
۲. اسلام و دموکراسی (آزادی و برابری): اسلام و شهروندی دموکراتیک؛
۳. اسلام و حقوق بشر؛
۴. اسلام و عدالت توزیعی؛
۵. اسلام و حقوق زنان؛
۶. اسلام، مدارا و پلورالیسم (گفتگوی بین ادیان، حقوق اقلیت‌ها و...)
۷. نظریه جنگ و صلح در اسلام (جنگ بحق و نابخق و...)
۸. اسلام و بحران محیط زیست؛
۹. اسلام و حقوق حیوانات.

خواهشمند است نسبت به اطلاع‌رسانی به اساتید و اعضای هیئت علمی آن دانشگاه / پژوهشگاه / مؤسسه، دستور اقدام فرمایید.

با احترام

سیدمحمد مهدی شهرستانی

قائم مقام مؤسسه

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی
دارالحکمه
(الکترونیک غیرانتفاعی - غیر دولتی)

۰۹۱۲۰۶۹۱۸۲۰

۰۲۵-۳۷۷۳۳۱۳۵

نشانی: قم، بلوار سمیه،
خیابان شهیدین ۴، پلاک ۲۶
کدپستی: ۳۷۱۵۶۹۳۴۵۵
تلفن: (۰۲۵)۳۷۸۴۹۱۵۰
دورنگار: (۰۲۵)۳۷۸۴۹۱۵۱

www.edihe.ac.ir
info@edihe.ac.ir